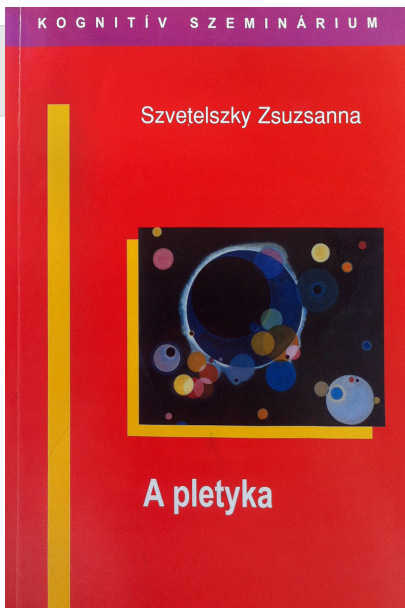

A pletyka lélektana

Misley Helga*

Zsvetelszky Zsuzsanna (2002): A pletyka. Kognitív Szeminárium sorozat, Gondolat Kiadói Kör, Budapest.

„Végre valaki nekifogott, és tisztességesen megírta!” – olvashatóak Csányi Vilmos etológus szavai „A pletyka” című könyv hátoldalán ismertetőként és előszóként.

A pletyka neveléstudományban betöltött szerepe elsősorban a szervezetelmélet-hálózat alapúság témakörében értelmezhető, mely szerint a nyelvi jelenségek terjedése hálózatokon történő információáramlás. Ahhoz, hogy egy szervezeten belül tájékozódhassunk, szükséges minden fontosabb információt megszerezni a velünk egy szervezetben tevékenykedőkről, melyhez az egyik legkézenfekvőbb és leghatékonyabb eszköz lehet a pletyka. A pletyka a hálózaton belüli információterjedés egyik olyan megnyilvánulása, amely informális csatornákon át történik, ilyen értelemben a szervezeti működés egyik jelzője lehet. Ennek mélyebb megér-

téséhez kínál alapot *Zsvetelszky Zsuzsanna* könyve.

Az 1969-ben született magyar pletykakutató, szociálpszichológus első könyve, „A Pletyka” 2002-ben jelent meg, és mind a kommunikáció témakörében járatos olvasók, mind pedig a nagyközönség körében sikernek örvendett. Második könyvét, 2004-ben írta meg a „Mindenki harmadik” címmel, majd 2005-ben megjelent ‘A kapunyitási pániktól a nagymama-elméletig- A családi élet szerepváltozásai’ című könyve. 2005 óta angol és magyar nyelvű publikációkat, cikkeket ír önállóan és más szerzőkkel közösen, jelenleg az Eötvös Loránd Tudományegyetem kommunikációelméletet és tudásmenedzsmentet oktat. Fő kutatási témája azonban elsősorban a pletykakutatás, melynek témájául választotta első könyvét is. A mű külső tulajdonságai nem rejtik véka alá a téma pszichológiai kontextusát, hiszen a fedőlapon kitüntetett szerepet kap a Kognitív Szeminárium sorozatjelzése, amely keretében megjelenésre került. A könyv színvilága és *Vaszilij Kandinszkij Különbéle festmények* című képe érzékeltetik az olvasóval: rendkívül sokszínű témáról lesz szó a *Pléh Csaba* által lektorált 247 oldalban, amely ugyan 2002-ben íródott, aktualitása azonban a mában is rendkívül jelentős. Aktualitását igazolja, hogy az egyetlen olyan Magyarországon megjelent könyv, amely kizárólag a pletyka kérdéskörével foglalkozik, miközben a pletyka vitathatatlanul a mindennapjaink része, amelyet elsősorban a közvetlen emberi kommunikációbeli, illetve a szervezet- és hálózatelméleti megközelítése igazol. Amennyiben a társadalomra, mint rendszerre tekintünk, vizsgálható benne a hálózatosodás, a csoportok és az egyének kommunikációja, a köztük lévő kapcsolat minősége és mennyisége. A hálózatelmélet fogalmát – melyet könyvében *Zsvetelszky* maga is említ – hazánkban elsőként *Barabási Albert László*¹ fizikus használta. Ma már ez képezi az egyre jobban terjedő és népszerűségnek örvendő konnektivizmus² alapjait is. A társadalomban létrejövő kommunikációs hálózatok egyértelműen kivetíthetőek az iskolára, mint szervezetre; a belső és külső kommunikáció megfigyelhető, elemezhető, annak útja, metodikája ábrázolható, segítségével kiszűrhetőek a formális és informális kommunikáció közötti

* ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Neveléstudományi Doktori Iskola, ösztöndíjas PhD hallgató, helgamisley@gmail.com

1. 1967-ben született, magyar fizikus, hálózatkutató, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja, az Amerikai Fizikai Társaság tagja.

különbségek-hasonlóságok. Ez segítheti az esetleges belső feszültségek és problémák kiaknázását, növelheti az iskolák hatékonyságát, biztosíthatja a célok elérését.

A könyv tartalomjegyzéke meglehetősen hosszú; az előszón kívül 12 fejezetből áll, amelyek közül néhány, például 'A pletyka meghatározása' és a 'Néhány fontosabb pletykatípus' kimagaslóan nagyszámú alfejezettel bír. Képeket, grafikonokat nem tartalmaz a könyv. Olvashatóságát a pletykával kontextusba hozható idézetek („Az a vár, akit vínak, az a lány, akit szólnak”) teszik gördülékenyebbé, könnyedebbé. Stílusában változatos: olykor *Jung-ot*, *Freud-ot*, *Lorenz-t* idézi, máskor pedig köznyelven szól az olvasóhoz, ezáltal minden célcsoport számára olvashatóvá téve a pletyka témakörét.

Bevezetőjében (1. fejezet) rendkívül részletesen ismerteti a könyv mondanivalóját és célját, egyértelművé téve azt az olvasó számára. Vizsgálatának tárgya mindvégig az európai pletyka, mely fogalomnak kommunikációelméleti, humánétológiai meghatározására törekszik, s kiindulópontja: „a pletyka se nem jó, se nem rossz, hanem értékvaló jelenség: biológiailag értelmes funkcionális egység” (15. old.). A könyv második fejezete a pletyka meghatározására tesz próbát. Könyvében, apparátus híján, a pletyka hagyományos értelemben vett elemzése helyett a pletykára, mint a kultúra részére, kulturális teljesítményre tekint, melynek mentális és földrajzi térképe nehezen deríthető fel, az adatgyűjtéshez nincsenek százszázalékosan beváltnak nyilvánítható módszerek (73. old.). Mivel „a pletykatudomány ma köztes társadalomtudományi kutatási iránynak tekinthető, ezért a legtöbb kérdést felvető problémakör az elemzés mód kiválasztása, valamint a fogalmi apparátus kérdése” (Szvetelszky, 2010. 2.). A pletyka kialakulása, törzsejlődése kizárólag sejtéseken alapul; evolúcióbiológiai szempontból megközelítve valószínűleg akkor keletkezhetett, amikor a csoportméret meghaladta azt a számot, ami az állandó jelenlétéhez szükséges volt. Pletykatörténet hiányában elsősorban a magyar értelmező kéziszótár definíciója segítségével tehetünk próbát a pletyka jelentésének meghatározására, mely szerint a pletyka: „valamely személyes vagy magánügyet, illetve koholt, elferdített dolgot, ügyet bizalmasan vagy alattomosan tárgyaló, kitergető, indiszkrét, felelőtlen vagy rosszakaratú hír(esztelés), amely valakit erkölcsi vagy társadalmi tekintetben rendszeresen gyanúba vagy rossz hírbe hoz” (23. old.). Az egyértelműen negatív érzelmeket tükröző definícióval szemben, Szvetelszky kutatásokat és mély szakirodalmi elemzéseket követően létrehozta saját pletyka-definícióját: „A pletyka ismerhető szereplőkről szóló, lokális összefüggésekben értelmezett, nem publikus információ, melynek legfőbb attribútuma a terjedés. A pletykák összessége olyan információhalmaz, amely minden pillanatban felülírja önmagát. A pletykálás az emberi faj egészére jellemző, kisebb közösségekben kialakuló, többszintű (polihierarchikus) szerveződésű kommunikációs hajlam” (35. old.). Definiálása nehéz, egy azonban biztos: mint ahogyan minden emberi kommunikáció támaszkodik a körülmények és összefüggések összességére, így a pletyka aktusa is. Úgy is, mint az önkép egyik legfontosabb része; lényegében információk gyűjtése és rendszerezése más emberekre vonatkozó véleményekről és ezek mások számára történő „átkérelése” és átadása. Ilyen értelemben a pletyka is az alkalmazkodás termékeként tekinthető, azaz evolúciós adaptáció. Azonban nem minden alakítás és átadás pletyka. Hasonló tulajdonságokkal írható le a mobbing³ vagy a fecsegés is, azonban ezek nem értelmezhetőek a pletyka kategóriájának szintjén, hiszen például a mobbing helyzetet nem a pletyka hozza létre, hanem a rágalom. Míg a pletyka valamit fenn akar tartani, a rágalom, valamit meg akar semmisíteni. A mobbingot minden esetben még idejében meg kell akadályozni; amely csak úgy lehetséges, ha az adott szervezeten belül természetes, informális információ-körforgás van, amelyet – Szvetelszky szerint – a cso-

2. A konnektivizmus a tudás szociális, hálózati jellegét hangsúlyozó tanulásmódszertan, amely abból indul ki, hogy a tudás társadalmilag generált; a tudás a mediális tartalmak, a közösségek, az intézmények és a személyek hálózatában megosztva szerveződik (Bessenyei és Szirbik, 2011).

3. Intézményi (munkahelyi, iskolai) konfliktusból létrejövő pszichoterror, stressz szándékos okozása (Szvetelszky, 2002).

portdinamika stabil egyensúlyát támogató pletyka nagymértékben segítheti. Azaz a szerző a pletyka iskolai szervezetben, közösségekben is betölthető jótékony szerepének kihasználására hívja fel a figyelmet, amely nemcsak a szervezeti gondolkodásban, hanem akár egy osztálytermi konfliktus, mobbing helyzet esetén is használható megoldást nyújthat. A könyv ezt követő két fejezete (3–4. fejezet) a pletyka etimológiájától egészen a pletyka részletes jellemzéséig kitér. Megtudhatjuk a pletyka szó eredetét („plet” szláv szó, jelentése: szó, fon (*Kniezsa, 1974.*), illetve a szerző egy igen aktuális témakörre, az internet és a pletyka viszonyára is felhívja az olvasó figyelmét, melyet a hálózat kutatás tudományába való betekintés tesz teljessé. A pletyka alaptémái a nemiség, a pénz és a hatalom. E három fő koordináta jelöli ki azoknak a történeteknek a helyét is, amelyek közvetve köthetőek a fő csapásirányokhoz. Az, hogy mikor lesz a történet és annak alanya lényeges, az mindig az adott helyzettől függ, terjedése pedig gyorsabban és pontosabban zajlik a hasonló érdeklődésű vagy foglalkozású emberek között. Valós tere a közvetlen emberi kommunikáció esetében a hallótávolság, hatóköre megegyezik a csoportéval (*Dunbar, 1996.*) helyszíne pedig a mikroklima, egyetemes helye ezen belül pedig a folyosó (iskolai, munkahelyi). A következő három fejezet (5-6-7. fejezet) a pletykafészek személyiségjellemzőibe, a pletykálás módszereibe, illetve a nemek közötti pletykálási különbségekbe nyújt betekintést. A pletykafészek az adott közösség, csoport kommunikációs folyamatainak egyik fő alkotója: mentális vagy pszichológiai ágens, mely lehet pletykafészek, pletykás, traccsszatyor vagy továbbmondó típusú, jellemzői a kreativitás, dinamizmus, rugalmasság és kommunikativitás (110. old.).

A férfi és női pletykák különbségeinek bemutatását követően, a könyv leghosszabb fejezetében *Szvetelszky* 35 féle pletykatípust különböztet meg (8. fejezet), melyek osztályozásnak szükségességét a pletyka átalakulási folyamatának átláthatósága érdekében tart kiemelkedő fontosságúnak. Az egyes típusok osztályozása során figyelembe vett szempontok az aktualitás, a cselekmény, a terjedés iránya, a funkció, az önállóság, a csatorna, a szerkezet, a helyszín, a válaszkényszer és a viszony. Ezen összetevők függvényében, kísérletet téve az objektivitásra, hozza létre a pletyka altípusait az előpletykától (jól kiválasztott, de információt nem tartalmazó része az egész pletykának) a véletlen-pletykán (egy kiugró szálból való pletyka szövése) át a generációs pletykáig (kiskorban: 'Ki a legjobb barátnőd?'), hogy csak néhányat említsünk a sok közül. Ezt követő két fejezetében (9-10. fejezet) a könyv a kétezres évekre tehető pletyka-átalakulást mutatja be, ismét a hálózat kutatás tudomány-ágának bevonásával, melyben kitér az átalakulás folyamatára, a manipuláció és transzformáció fogalmára, illetve a pletyka erejére és visszaszorulásának, sorvadásának okaira. Közel hatmilliárdan élünk a Földön, ezáltal újrászervezően nő az egy főre jutó üzenetek száma. Az egyenletes eloszlás helyett azonban a modern társadalmakban élőkre hatalmas mennyiségű információtömeg zúdul. Az információs társadalom fogalmának elterjedése minőségileg új korszakot jelent a pletyka számára. A teljes és örök archiválás megoldásának életbe lépésével a pletyka „gyengélkedni kezdett”, melynek elsődleges oka, hogy legfőbb attribútuma, a terjedés médiumot váltott: tovább él az elektronikus levelezés hálózataiban. Tizenegyedik, egyben a könyv utolsó fejezete egy esettanulmánnyal zárja a pletyka elemzését, amely a pletykák kategória-rendszerének alkalmazkodásához nyújt illusztrációt egy mindenki számára szokványos, családi szituációt bemutatva, amely könnyed lezárása a pletyka olykor igen bonyolult és összetett világának.

A könyv részletes betekintést nyújt a pletyka világába a szakirodalom és *Szvetelszky Zsuzsanna* személyes, egyéni látásmódja által. Ajánlott olvasnivaló azon neveléstudománnyal foglalkozók számára, aki érdeklődnek a szociolingvisztika, a szervezetelmélet, hálózatelmélet iránt, illetve képesek úgy tekinteni a pletykára, mint lehetséges sikerfaktorra; olyan lehetőségekre, amely jelen van minden szinten, és rajtunk múlik, hogy kihasználjuk-e a fent említett lehetőségeit. A könyv orientál arra, hogy pedagógusként, osztálytermi konfliktus esetén alkalmazzuk-e a pletyka által kivetített kommunikációs hálót annak megoldására, vagy iskolavezetőként átgondoljuk-e a

kollégák közötti kapcsolatok szorosságát, mélységét a belső kommunikációs nehézségek javítása érdekében? Máig nem született olyan könyv vagy tanulmány, amely a pletyka témakörét hasonlóan részletesen elemezné, illetve új fogalmakkal, definíciókkal látná el ezt a tudományterületet, ám a sajtó és a közszféra érdeklődése a téma iránt továbbra is állandó. Egyelőre, azok számára, akik nagyobb mértékben kívánnak elmélyülni a pletyka sajátos témakörében, a könyv végén hét oldalas nemzetközi és hazai szakirodalom-lista áll a rendelkezésre.

Szakirodalom

1. Barabási Albert-László weboldala. URL: <http://www.barabasi.com/>
Utolsó letöltés: 2014. március 1.
2. Bessenyei István és Szirbik Gabriella (2011): Hálózatok, társas tudás, konnektivizmus. *Oktatás-Informatika*, 1–2. szám. URL: <http://www.oktatas-informatika.hu/2011/12/bessenyei-istvan-%E2%80%93-szirbik-gabriella-halozatok-tarsas-tudas-konnektivizmus/> Utolsó letöltés: 2014. március 2.
3. Dunbar, R. (1996): *Grooming, Gossip, and the Evolution of Language*. Faber and Faber, London.
4. Kniezsa István (1974): *A magyar nyelv szláv jövevényszavai*. I–II. 2. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest.
5. Szvetelszky Zsuzsanna (2010): *A pletyka pszichológiája*. PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem. Pécs.